

OVO JE VODA¹

Dvije mlade ribe plivaju i susreću jednu stariju, a ova mimoilazeći se s njima klimne glavom i kaže im: „Dobro jutro, omladino. Kakva je voda?“

I ove dvije mlade ribe nastavljaju plivati dok se napokon jedna ne okrene prema drugoj pa kaže: „Šta je, dovraga, voda?“

Ovo je standardna caka kod američkih govora na kraju školske godine, mislim na upotrebu didaktičkih priča u registru parabole.

Ova priča je zapravo jedna od boljih u tom žanru, jedna od onih koje i nisu toliko sranje, no ako mislite da sam ja ovdje da bih se predstavio kao mudra stara riba koja će vama, mladim ribama, objasniti šta je voda, varate se.

Ja nisam mudra stara riba.

Direktna poenta priče o ribama je jednostavna: najočiglednije, najšire rasprostranjene činjenice su često one koje je najteže vidjeti i o njima govoriti.

¹ Postoji običaj, u anglosaksonskom svijetu, da se maturantima ili diplomcima gimnazije, koledža ili fakulteta, na ceremoniji dodjele diploma prigodnim govorom obrati neki pisac ili druga pozvana slavna ličnost. Taj tzv. *commencement speech* najčešće, naravno, nije literarno ili filozofski ili čak retorički iole vrijedan tekst. Postoje, međutim, izuzeci. Jedan je zasigurno govor koji je maturantima Vilijems koledža 1984. godine održao Josif Brodski. (Objavljen i kod nas u knjizi *Udovoljiti senci*, u izdanju Dečijih novina iz Gornjeg Milanovca 1991. godine, pod naslovom „Govor na kraju školske godine“, u prevodu Jasmine Tešanović.) Dvadeset i jednu godinu nakon što je Brodski govorio maturantima Vilijems koledža, 2005, dakle, svoj govor na kraju školske godine, maturantima Kenjon koledža održao je Dejvid Foster Volas (1962–2008).

Volasov govor maturantima Kenjon koledža, objavljen je 2009. godine u formi knjige, u izdanju *Little, Brown and Company*, pod naslovom *This Is Water*. Relativno kratak tekst prelomljen je na skoro 140 stranica; to je bilo moguće jer je prelomljen skoro kao pjesma, odnosno jer ima stranica na kojima se, poput stiha, nalazi tek jedna jedina rečenica. Makar su mnogi, poput, recimo, Zejdi Smit, kritikovali način na koji je tekst prelomljen, treba vjerovati Tomu Biselu kad kaže da bi samo sitne duše mogle vidjeti neki nečist motiv u objavljivanju ovog govora u formi knjige.

Čim sam, u novembru 2010, u Beču, uz kafu i cigarete, pročitao *This Is Water*, poželio sam to prevesti. Vrijedilo bi napisati zaseban esej u kojem bi se usporedili govori na kraju školske godine Brodskog i Volasa, vrijedilo bi također kontekstualizirati mjesto koje ima *This Is Water* u cjelini Volasovog opusa, ali i to valja ostaviti za drugu priliku.

Makar namijenjen maturantima, Volasov govor mnogo toga poručuje i onim starijim, koji su nekad bili maturanti, naročito ako nisu posve zaboravili kako su nekoć gledali na odrasli život pred njima. Ipak, ako svaki tekst mora imati (makar zamišljenog) pravog adresata, originalnom Volasovom govoru to su bili maturanti Kenjon koledža iz školske 2004/2005. godine; na tom fonu, ovaj prevod posvećujem Nataši, Mirni, Aleksandru, Dunji, Jeleni, Jovani, Damjanu, Leni i ostalim maturantima Karlovačke gimnazije iz školske 2010/2011. godine. (Prim. prev.)

Kad se ovo formuliše kao rečenica to, naravno, biva tek banalna otrcana fraza – ali činjenica je da u tranšejama svakodnevnog života odraslih osoba, banalne otrcane fraze mogu imati važnost života i smrti.

Ili vam bar to želim sugerisati u ovo vedro i lijepo jutro.

Naravno, ključni sastojak ovakvih prilika je to što bi bilo poželjno da govorim o smislu vašeg humanističkog obrazovanja, te da objasnim kako diploma koju ćete dobiti ima neko stvarno ljudsko značenje, a ne samo materijalnu vrijednost.

Hajde onda da pričamo o najrasprostranjenijem klišeju iz ovakvih govora, a taj je da humanističko obrazovanje ne treba toliko da vas opskrbi znanjem koliko treba da vas „nauči kako da mislite“.

Ako imalo ličite na mene u vrijeme kad sam bio student, to je nešto što nikad ne volite čuti, i čak se osjećate pomalo uvrijeđenim zbog tvrdnje da vas neko treba naučiti kako da mislite, jer već i činjenica da ste se upisali na ovako dobar koledž djeluje kao dokaz da već znate misliti.

Ali ja ću ovdje ustvrditi da se naposljetku pokazuje kako taj kliše uopšte nije uvjerljiv, jer zaista učiti nekog o razmišljanju, što bi se trebalo dešavati na ovakvim mjestima, ne znači podučiti ga kako da misli, nego o izboru o čemu da misli.

Ako vam se tema potpune slobode izbora kad je riječ o tome o čemu misliti čini previše banalnom i očiglednom da na nju traćite vrijeme, pozivam vas da razmislite o ribama i vodi i da, barem na nekoliko minuta, svoj skepticizam o vrijednosti posve očiglednog stavite u zagrade.

Evo još jedne didaktičke priče.

Dva tipa sjede zajedno u kafani usred neke divljine na Aljasci.

Jedan od njih vjeruje u boga, drugi je ateista i oni sad raspravljaju o postojanju boga sa onim posebnim intenzitetom kakav se javlja poslije otprilike četvrtog piva.

I onda ateista kaže: „Gledaj, nije da ja nemam razloge da ne vjerujem u boga. Nije da i ja nisam eksperimentisao sa bogom i molitvama. Baš prošlog mjeseca sam se izgubio u užasnoj mećavi podaleko od kampa, nisam vidio prst pred nosom, bilo je minus pedeset i pojma nisam imao gdje sam uopšte, i onda sam to napravio, pao sam na koljena, u snijeg, i zavapio: Bože, ako postojiš, izgubio sam se u mećavi i umrijeću ako mi ne pomogneš.“

I sad, u kafani, religiozni tip gleda u ateistu sav zbunjen i kaže: „Dobro, znači, sad si i ti vjernik, jer napokon ovdje si, živ i zdrav.“

Ateista prevrne očima kao da misli da je religiozni tip totalna budala: „Ma ne, čovječe, ono što se desilo jest da su pojavila dvojica Eskima koji su, eto, tuda prolazili pa su mi oni pokazali kako da se vratim do kampa.“

Lako je propustiti ovu priču kroz filter standardne humanističke analize: Potpuno jednako iskustvo mogu predstavljati dvije potpuno različite stvari dvjema različitim osobama, a u zavisnosti od njihovih načina mišljenja odnosno načina na koje kreiraju smisao svojih iskustava.

Pošto cijenimo toleranciju i različitost mišljenja, u svojoj humanističkoj analizi nigdje ne želimo ustvrditi da je jedan tip u pravu, a da onaj drugi griješi.

To je u redu, osim što zbog toga nikad ne raspravljamo ni o tome odakle dolaze njihovi svjetonazori i uvjerenja, mislim, odakle *unutar* dvojice tipova.

Kao da je najbazičnija orijentacija prema svijetu i smislu iskustva svake osobe dio njenog automatskog hardvera, kao visina ili broj cipela, ili je apsorbovana iz kulture, poput jezika.

Kao da stvaranje smisla iz iskustva nije zapravo stvar namjerne lične odluke, svjesnog izbora.

Također, tu je i arogancija.

Ateista je totalno i iritantno uvjeren u svoje odbacivanje mogućnosti da su Eskimi imali ikakve veze s njegovom molitvom.

Istina je također da postoji masa religioznih ljudi koji su iritantno sigurni u vlastite interpretacije.

Oni su vjerovatno još odvratniji od ateista, barem većini nas ovdje, no istina je da je problem dogmatski religioznih ljudi jednak problemu ateiste iz naše priče: arogancija, slijepa sigurnost, zatvorenost uma koja je toliko nalik na robiju tako savršenu da robijaš u stvari i nije svjestan da je zatočen.

Hoću da kažem kako mislim da je ovo jedan dio onoga šta humanistička mantra o „učenjku kako da se misli“ treba da poruči: da se bude samo malo manje arogantan, da se ima makar malo „kritičkog opreza“ spram samog sebe i stvari u koje smo sigurni... jer veliki procenat stvari o kojima smo skloni misliti da su automatski ispravne, zapravo su, kako će se ispostaviti, totalne greške i zablude.

Ja sam to naučio na težak način, pa pretpostavljam da ćete i vi, diplomci, to također morati naučiti tako.

Evo jednog primjera potpune neispravnosti onoga o čemu sam sklon misliti da je apsolutno sigurno da je to tako.

Svaki djelić mog neposrednog iskustva podržava moje duboko uvjerenje da sam ja apsolutni centar svemira, najstvarnija, najživlja i najvažnija osoba koja postoji.

Rijetko razmišljamo o ovoj vrsti prirodne bazične usredotočenosti na sebe same, jer je ona toliko socijalno odbojna, no svejedno postoji manje-više podjednako za sve nas, negdje duboko u nama.

Tako smo podešeni po difoltu, u našem hardveru, čim se rodimo.

Razmislite o tome: nema nijednog iskustva koje ste doživjeli a da vi niste bili u njegovom centru.

Svijet koji doživljavate je ispred vas, ili iza vas, lijevo ili desno od vas, na TV ekranu, na monitoru ili bilo gdje.

Misli i osjećanja drugih osoba moraju vam nekako biti dojavljeni, a vaši vlastiti su tako direktni, urgentni, *stvarni*.

Shvatate na šta mislim.

Ali, molim vas, ne brinite, nemam namjeru da vam propovijedam o suosjećanju, usmjerenosti na druge ili svim takozvanim „vrlinama“.

To nije stvar vrlina – radi se o mom vlastitom izboru da eventualno nekako promijenim ili se oslobodim svog prirodnog po difoltu podešenog hardvera, koji je duboko i bukvalno usmjeren isključivo na sebe i koji na sve gleda samo kroz sopstvene naočari.

Ljudi koji *mogu* ovako podesiti svoje zadate parametre su oni za koje se obično kaže da su, citiram, „dobro prilagođeni“, a ovaj termin, sugerišem vam, nije slučajan.

Imajući u vidu akademski kontekst ovdje, postavlja se pitanje: koliko je ovo podešavanje uslovljeno stvarnim znanjem ili intelektom.

Odgovor, što ne iznenađuje, glasi da to zavisi od vrste znanja o kojoj govorimo.

Vjerojatno najveća opasnost akademskog obrazovanja, barem u mom slučaju, jeste da ono podupire tendenciju da životu prilazim preintelektualno, da se izgubim u apstraktnom razmišljanju umjesto da jednostavno obratim pažnju na ono što mi se dešava pred očima.

Umjesto da stalno obraćam pažnju na ono što se dešava *unutar* mene.

Siguran sam da svi već i sami znate koliko je teško ostati pažljiv i prijemčiv na okolni svijet, a ne biti stalno hipnotiziran konstantnim monologom u svojoj glavi.

Ono što još ne znate jeste koliki je ulog u toj borbi.

U ovih dvadeset godina koliko je prošlo otkad sam ja diplomirao, postepeno sam uspio shvatiti koliki je ulog u pitanju i razumjeti kako je humanistički kliše o „učenju kako da se misli“ zapravo skraćenica za vrlo duboku i važnu istinu.

„Naučiti kako misliti“ zapravo znači naučiti kako imati neku vrstu kontrole nad time *kako* mislimo i o *čemu* mislimo.

To znači biti dovoljno svjestan i dovoljno savjestan da *izabereš* na šta obraćaš pažnju i da *izabereš* kako stvaraš smisao iz iskustva.

Jer ako ne možete ili ne želite napraviti takav izbor u svom odraslom životu, bićete totalno sjeban.

Razmislite o starom klišeju o razumu kao „odličnom slugi, ali zlom gospodar“.

Ovaj, kao i mnogi klišeji, površno gledajući zvuči glupo i banalno, ali zapravo izražava veliku i strašnu istinu.

Uopšte nije slučajnost da odrasle osobe koje se ubiju iz vatrenog oružja skoro uvijek pucaju sebi u... *glavu*.

I istina je da je većina ovih samoubica zapravo bila mrtva još mnogo prije nego su povukli obarač.

I kažem vam šta bi, bez kenjanja, trebalo da bude stvarna vrijednost vašeg humanističkog obrazovanja: da vas spriječi da idete kroz svoj ugodni, prosperitetni, ugledni odrasli život mrtvi i nesvjesni, kao robovi svojih glava i one urođene podešenosti da budete jedinstveno, potpuno, imperijalno sami, dan za danom.

Ovo može zvučati kao hiperbola ili apstraktna glupost.

Hajde onda da budemo konkretni.

Jasna je činjenica da vi, kao upravo diplomirati studenti, nemate pojma šta zapravo znači živjeti dan za danom.

Postoje značajni dijelovi života odraslih osoba u Americi o kojima se u ovakvim govorima nikad ne govori.

Tu spadaju dosada, rutina i sitne frustracije.

Vaši roditelji i drugi stariji ovdje prisutni dobro znaju o čemu govorim.

Primjera radi, uzmimo jedan prosječan dan odrasle osobe, kad ujutro ustajete, odlazite na svoj izazovni kancelarijski posao za koji je potrebna fakultetska diploma i tamo udarnički radite devet ili deset sati i na kraju dana ste umorni i nervozni i samo želite doći kući, lijepo večerati, možda se opustiti na nekoliko sati te rano leći spavati jer sutra valja opet ustati rano i krenuti sve to iznova.

Ali onda se sjetite da kod kuće nemate hrane – niste imali vremena za kupovinu tokom sedmice zbog svog izazovnog posla – i zato nakon posla sjedate u kola i vozite se prema supermarketu.

Kraj je radnog dana i saobraćaj je jako gust, te vam do prodavnice treba više vremena nego inače, a kad napokon stignete tamo, u supermarketu je strašna gužva, jer, naravno, to je onaj dio dana kad i ostali zaposleni ljudi dolaze da kupe kućne potrepštine i cijela se radnja presijava u onom grozomornom fluorescentnom svjetlu i odjekuje Muzak tonovima što ubijaju dušu ili pak korporativnom pop muzikom i to je zapravo posljednje mjesto na svijetu na kojem biste željeli biti, ali je jednostavno nemoguće da brzinski uđete i izidete.

I morate da lutate kroz tu ogromnu, prejako osvijetljenu prodavnicu, obilazite pretrpane police da nađete ono što vam treba, i morate da manevrišete onim ružnim kolicima među svim ostalim umornim, užurbanim ljudima s kolicima, a među njima, naravno, ima i glečerski sporih staraca i krupnih osoba i hiperaktivne djece, a svi oni blokiraju police, i morate škrgutati zubima i truditi se da budete ljubazni kad ih zamolite da vas puste da prođete i tako, napokon, imate u kolicima sve šta vam treba za večeru, ali sada nije otvoreno dovoljno kasa, iako je u toku standardna-gužva-na-kraju-radnog-dana, i red pred kasom je nevjerovatno dug.

To je glupo i od tog bjesnite, ali ne možete svoj bijes usmjeriti na gospođu koja radi na kasi, koja ima previše posla na radnom mjestu čija svakodnevna dosada i besmislenost prevazilazi maštu svakog od nas s nekog prestižnog koledža... i dobro, napokon ste na kasi, platite svoju hranu, čekate da vam mašina potvrdi ček ili karticu i dočekate da vam se kaže „ugodan dan“ glasom koji je apsolutni glas *smrti*.

I onda morate ružne šuštave plastične kese pune svojih namirnica u kolicima čiji jedan točak sve vrijeme ludački vuče ulijevo progurati nekako kroz kvrgavo parkiralište puno ljudi i smeća i pokušati utovariti kese u auto tako da po mogućnosti sve ne ispadne i raspe se po prtljažniku tokom vožnje do kuće i onda morate voziti do kuće, sporo, kroz gust promet sa intenzivnom frekvencijom džipova, i tako dalje, i tako dalje.

Svako od vas je sve to već radio, razumije se, ali to još nije postalo dio vaše diplomirane stvarnoživotne rutine, dan za dan, sedmicu za sedmicu, mjesec za mjesecom, godinu za godinom.

Ali biće, a biće i još mnogo dosadnih, iritantnih, naoko besmislenih životnih rutina.

Samo što stvar nije u tome.

Stvar je u tome da bi baš takva mala frustrirajuća sranja trebalo da budu situacije u kojima na scenu stupa mogućnost izbora.

Zbog toga što mi zastoji u saobraćaju i gužve među policama i dugi redovi pred blagajnama daju vremena da razmišljam, i ako ne budem donio svjesnu odluku o čemu da mislim i na šta da obraćam pažnju, biću iznerviran i jedan svaki put kad budem išao kupovati hranu, jer sam prirodno po difoltu podešen da mislim kako se ovakve situacije tiču samo *mene*, moje gladi i mog umora i moje želje da samo dođem kući, i činiće mi se da je cijeli svijet, da su svi drugi tu tek da bi *meni bili na putu*, i ko su dovraga svi ti ljudi koji su meni na putu.

I kad pogledaš kako je odvratna većina njih, kako su glupi, poput krava, kako imaju mrtve oči i kako neljudski izgledaju u redu pred kasom, i kako nervira i kako je nepristojno to što viču dok razgovaraju mobilnim telefonom usred reda i koliko je to nepravedno: Radio sam naporno cijeli dan, crkavam od gladi i umoran sam, a opet ne mogu doći kući da jedem i da se opustim zbog svih tih glupih prokletih *ljudi*.

Ili, naravno, ako sam trenutno u socijalno osviještenom, humanistički obrazovanom modusu svoje difolt-podešenosti, mogu provesti zastoj u saobraćaju na kraju dana pun ljutnje i gađenja na sve te goleme glupe džipove koji blokiraju cijele trake auto-puta i kamionete koji sagorijevaju rasipno i sebično po četrdeset galona goriva, i mogu razmotriti činjenicu da se patriotske ili vjerničke naljepnice uvijek nalaze na najvećim i najgadnije sebičnim vozilima, kojima upravljaju najružniji, najbezobzirniji i najagresivniji vozači, koji obično pričaju na mobilni dok se preko reda ubacuju ispred drugih auta samo da bi se pomakli za glupih šest metara naprijed u saobraćajnoj gužvi, i mogu razmišljati kako će nas prezirati djeca naše djece jer smo potrošili sve gorivo za budućnost i vjerovatno sjebali klimu, i kako smo razmaženi, glupi, sebični i odvratni svi mi, i kako je sve to *pušiona*, i tako dalje, i tako dalje...

Gledajte, ako izaberem da ovako razmišljam, to je u redu, mnogo nas tako čini – samo što ovaj način razmišljanja često biva previše lagan i automatski tako da uopšte i ne *mora* biti stvar izbora.

Misliti na taj način je ono na šta sam po difoltu podešen.

To je automatski nesvjesni način na koji se nosim sa iskustvom dosadnih i frustrirajućih aspekata odraslog života kad funkcionišem u skladu sa automatskim nesvjesnim uvjerenjem da sam ja centar svijeta i da su moje trenutne potrebe i osjećanja ono što treba odrediti prioritete cijelog svijeta.

Postoje, međutim, očigledno drukčiji načini razmišljanja u ovakvim situacijama.

U saobraćajnoj gužvi, kad sva ta vozila stoje i blokiraju mi put: Nije nemoguće da su neki od ljudi u tim džipovima u prošlosti doživjeli strašne saobraćajne nesreće te im je vožnja sada traumatična i terapeut im je preporučio da nabave džip da bi se osjećali dovoljno sigurno da voze; ili da je za volanom hamera koji me je upravo nepropisno pretekao zapravo otac čije malo dijete, bolesno ili povrijeđeno, leži na sjedištu do njega, i on hita prema bolnici te je, na neki način, u većoj i opravdanijoj žurbi nego ja, da sam u stvari *ja* neko ko *njemu* stoji na putu.

Ili mogu izabrati da se natjeram da razmotrim mogućnost da su i svi ostali u redu pred kasom u supermarketu jednako umorni i frustrirani kao i ja te da neki od njih sigurno imaju mnogo napornije, mnogo dosadnije i bolnije živote od mog.

I tako dalje.

Ponovo vas molim da ne mislite kako vam dajem moralnu lekciju, ili da vam govorim kako bi „trebalo“ misliti na taj način ili da neko očekuje od vas da to automatski radite, zato što je to teško, što traži volju i mentalni napor, jer ako ste slični meni, biće dana kad to jednostavno nećete moći, ili to svjesno nećete željeti.

Ali u većini dana, ako ste dovoljno pažljivi i date sebi mogućnost izbora, možete odlučiti da drukčije gledate na tu debelu prenašminkanu gospođu mrtvih očiju koja je u redu pred kasom upravo vikala na svoje djetence – možda obično nije takva, možda tri noći nije oka sklopila jer je bdjela uz uzglavlje svog muža koji umire od raka kostiju ili možda je upravo ona loše plaćena službenica u prodavnici motornih vozila koja je baš juče pomogla vašem mužu ili ženi da riješi neki problem s papirologijom malim činom birokratske ljubaznosti.

Naravno, ništa od ovoga nije vjerovatno, ali isto tako nije ni nemoguće – sve zavisi samo od toga o čemu ste spremni misliti.

Ako ste automatski sigurni da znate šta je stvarnost te ko je i šta je zaista važno – ako, dakle, radite u skladu sa prirodnom difolt podešenošću – tada i vi, poput mene, nećete razmatrati mogućnosti koje nisu besmislene i frustrirajuće.

Ako zaista naučite kako da razmišljate, kako da obraćate pažnju, onda ćete znati da imate i druge opcije.

Bićete u stanju da iskusite situaciju koja se sastoji od vreline, gužve, sporosti, cijeli taj mali konzumeristički pakao, kao nešto ne samo smisljeno, nego i nešto sveto, nešto što gori istim plamenom i istom snagom kao zvijezde – kao ljubav, saosjećanje, ispodpovršinsko jedinstvo svih stvari.

Sva ta mistična priča nije nužno istinita, jedina stvar koja je Istinita sa velikim početnim „I“ je da možete da *odlučite* kako da pokušate da to vidite.

To je, tvrdim, sloboda pravog obrazovanja, učenja kako biti dobro prilagođen. Morate svjesno odlučiti šta ima smisao, a šta nema.

Morate odlučite šta da obožavate...

Jer evo još jedne istine.

U rovovima života odrasle osobe, dan za danom, zapravo i ne postoji nešto kao ateizam.

Ne postoji neobožavanje.

Svi obožavaju.

Jedini izbor je *šta* obožavati.

A izvrstan razlog da odaberete nekog boga ili neki spiritualni tip obožavanja – bio to I. H. ili Alah, Jahve ili vještica boginja-majka ili Četiri Plemenite Istine ili neki nesalomljivi zbir etičkih principa – jeste da će vas manje-više sve drugo što odaberete da obožavate živje pojesti.

Ako obožavate novac i materijalne stvari – ako mislite da je tu pravi smisao života – nikad vam neće biti dosta.

Nikad neće osjećati da imate dovoljno.

To je istina.

Obožavajte vlastito tijelo i ljepotu i seksualnu privlačnost, pa ćete se uvijek osjećati ružnim, a kad se odmakla dob i starost ukažu, umrijećete milion puta prije nego stvarno umrete.

Na jednom nivou vi to već znate – to su stvari šifrovane u mitovima, poslovicama, klišeima, frazama, epigramima, parabolama; one su kostur svake velike priče.

Tajna je u tome da nam istina svakodnevno bude vidljiva u svijesti.

Obožavajte moć – osjećaćete se slabo i uplašeno, te nikad nećete imati dovoljno moći da odagnate strah.

Obožavajte vlastiti intelekt, osjećanje da ste pametni – i stalno ćete imati dojam da ste glupan, prevarant, uvijek u opasnosti da vas razotkrije.

I tako dalje.

Gledajte, štetna stvar u vezi sa ovim oblicima obožavanja nije to da su oni zli ili grešni sami po sebi; šteta je u tome što su nesvjesni.

Oni su ono za šta smo po difoltu podešeni.

Oni su oblici obožavanja kojima se jednostavno postepeno prepustimo, dan za danom, bivajući sve selektivniji u onome šta vidimo i šta smatramo vrijednim, a da nikad nismo do kraja svjesni šta radimo.

A takozvani „stvarni svijet“ neće vas obeshrabriti da funkcionirate na način na koji ste po difoltu podešeni, jer se takozvani „stvarni svijet“ ljudi, novca i moći sasvim regularno napaja gorivom straha, prezira, frustracije, pohlepe i obožavanja vlastite ličnosti.

Naša savremena kultura je iskoristila sve to u svrhu dobivanja ogromnog bogatstva, komfora i lične slobode.

Slobode svih nas da budemo bogovi sopstvenih malih kraljevstava omeđenih vlastitim lobanjama, samih u centru svega stvorenog.

Ima dosta razloga da se preporuči ova vrsta slobode.

Ali, naravno, ima i drukčijih sloboda, a o onoj vrsti koja je najdragocjenija nećete baš mnogo čuti u ovom svijetu pobjeda, uspjeha i foliranja.

Zaista važna vrsta slobode sastoji se od pažnje, svjesnosti, discipline, truda, sposobnosti da se zbilja brinemo za druge ljude i žrtvujemo se za njih, iznova i iznova, na milijardu neupadljivih, malih, ne-seksi načina, svaki dan.

To je prava sloboda.

Tako se uči kako se misli.

Alternativa je nesvjesnost, podešenost po difoltu, borba za opstanak – stalno izjedajuće osjećanje da smo imali pa izgubili nešto beskrajno.

Znam da ovo vjerovatno ne zvuči zabavno, zaigrano ili veličanstveno inspirativno na način na koji glavni dio govora na kraju školske godine treba zvučati.

Ovo je ipak, koliko ja mogu vidjeti, istina, sparena usput s masom retoričkog sranja.

Očito je, o svemu ovom možete misliti šta god hoćete.

Samo vas molim da ovo ne odbacite kao neku propovijed dr Laure praćenu prijetećim mahanjem kažiprsta.

Ništa od ovoga se ne tiče ni morala, ni religije, ni dogme ni velikih popularnih pitanja o životu poslije smrti.

Istina sa velikim početnim „I“ tiče se života *prije* smrti.

Tiče se toga do dođete do tridesete, ili čak pedesete godine života, a da se ne poželite upucati u glavu.

To je prava vrijednost pravog obrazovanja, što nema nikakve veze sa ocjenama i titulama, a ima mnogo veze sa jednostavnom sviješću – sviješću da postoji ono što je stvarno i suštinsko, što je skriveno, a sve vrijeme nam je pred očima, i zbog čega moramo sami sebi podsjećati iznova i iznova:

„Ovo je voda.“

„Ovo je voda.“

„Oni Eskimi možda su bili nešto više nego što se na prvi pogled čini.“

To je zapravo nezamislivo teško – živjeti svjesno, odraslo, dan za danom.

A to znači da je još jedan kliše istinit: Vaše obrazovanje zbilja *jeste* posao koji traje cijelog života, i ono počinje – sada.

Želim vam mnogo više od sreće.

(S engleskog preveo **Muharem Bazdulj**)